

ÜMUMİ TƏHSİLLƏ BAĞLI PEDAQOJİ MÜZAKİRƏLƏR: ƏHƏMİYYƏTİ VƏ PERSPEKTİVLƏRİ

AYDIN ƏHMƏDOV

Azərbaycan Respublikasının Təhsil İnstitutunun direktor müavini,
Əməkdar müəllim. E-mail: a.ahmedov@arti.edu.az
<https://orcid.org/0009-0009-2125-5831>

Məqaləyə istinad:

Əhmədov A. (2026). Ümumi təhsillə
bağlı pedaqoji müzakirələr:
əhəmiyyəti və perspektivləri.
Azərbaycan məktəbi. № 1 (714),
səh. 28–36

DOI:

10.30546/32898065.2026.01.1004

ANNOTASIYA

Ümumtəhsil məktəblərində təlim-tərbiyə prosesinin dövrün tələbatına görə təkmilləşdirilməsi, potensial imkanları nəzərə alınmaqla şagirdlərin keyfiyyətli təhsillə əhatə edilməsi bütün zamanlarda ən düşündürücü, ən aktual məsələ kimi gündəmdə olub. Təbii ki, keyfiyyətli təhsilin təminatında peşəkar müəllim amili, təkmil təlim standartları və dərslilər, müasir tələblərə cavab verən infrastruktur, maddi-texniki tədris bazası, səriştəli rəhbərlik və s. mühüm rol oynayır. Əlbəttə, onu da nəzərə almaq lazımdır ki, hazırkı dövrdə qloballaşma proseslərinin geniş miqyas alması ilə şərtlənən mühüm sosial-iqtisadi-texnoloji inkişaf meyilləri təhsil sahəsinə də öz ciddi təsirini göstərir, təhsili əhatə edən problemlərə, təhsilin məqsədinə, məzmununa, o cümlədən təşkili və idarə olunmasına, şagird nailiyyətlərinin attestasiyasına yeni baxış və yanaşmaların yaranmasına səbəb olur. Dövlət müstəqilliyinin bərpasından sonra ölkəmizdə aparılan islahatyönlü tədbirlərin nəticələri bunu bir daha sübut edir. Məhz belə bir şəraitdə meydana çıxan prosesin təkmilləşməsinə xidmət edən yeni ideyaların, eləcə də problem sayıla bilən məsələlərin pedaqoji aspektdə geniş müzakirə edilib müvafiq təkliflərin hazırlanmasına ehtiyac duyulur. Şübhəsiz, müzakirə obyektləri radikal, inkişafyönlü düşüncələrin sayəsində formalaşır və bu prosesdə təhsil işçilərinin geniş iştirakı, təkliflərlə çıxış etmələri ümumi təhsilin keyfiyyət göstəricilərinin getdikcə yaxşılaşmasında faydalı ola bilər.

Açar sözlər: Pedaqoji müzakirə, təhsilin keyfiyyəti, islahatyönlü tədbirlər, təlim standartları, şagird nailiyyətləri, diferensial yanaşma, hüquqi normativ baza.

Məqalə tarixçəsi

Göndərib: 10.11.2025

Qəbul edilib: 26.12.2025

PEDAGOGICAL DISCUSSIONS ON GENERAL EDUCATION: IMPORTANCE AND PERSPECTIVES

AYDIN AHMADOV

Deputy Director of the Institute of Education of the Republic of Azerbaijan,
Honored Teacher of Azerbaijan. E-mail: a.ahmedov@arti.edu.az
<https://orcid.org/0009-0009-2125-5831>

To cite this article:

Ahmadov A. (2026). Pedagogical Discussions on General Education: Importance and Perspectives. *Azerbaijan Journal of Educational Studies*. Vol. 714, Issue I, pp. 28–36

DOI:

10.30546/32898065.2026.01.1004

ABSTRACT

The improvement of the teaching and educational process in general education schools in line with contemporary demands of society, and the provision of quality education for students by taking into account their individual potential, has long remained one of the most pressing and widely debated issues. Naturally, the professional competence of teachers, up-to-date educational standards and curricula, infrastructure that meets modern requirements, a solid material and technical teaching base, and competent leadership play an important role in ensuring quality education. At the same time, in the contemporary context, major socio-economic and technological development trends driven by the intensification of globalization have a significant impact on the education sector. These trends lead to the emergence of new perspectives and approaches to educational challenges, including the definition of educational goals and content, as well as the organization and management of education, particularly in relation to the assessment of student achievement. The outcomes of reform-oriented measures implemented in Azerbaijan following the restoration of state independence clearly demonstrate this transformation. Under such conditions, there is a growing need for broad pedagogical discussions of new ideas aimed at improving emerging processes, as well as for addressing problematic issues and developing evidence-based and context-sensitive proposals. Undoubtedly, the subjects of such discussions are shaped by innovative and development-oriented thinking. Within this process, the broad participation of education professionals and their active engagement through constructive proposals can significantly contribute to the systematic and gradual improvement of quality indicators in general education.

Keywords: Pedagogical discussion, quality of education, reform-oriented measures, instructional standards, student achievement, differentiated approach, legal and regulatory framework.

Article history

Received: 10.11.2025

Accepted: 26.12.2025

Giriş

Müasir dövrdə bütün ictimai-siyasi, sosial-iqtisadi və texnoloji fəaliyyət sahələrində zamanın getdikcə artan tələblərinə yaranmış inkişaf ehtiyaclarına uyğun cavab vermək məqsədilə müasir ruhlu yenilikçi baxış və yanaşmaları təşviq edən islahatyönlü tədbirlərə əlahiddə dəyər verilməsi haqlı olaraq təbii qəbul olunmalıdır. Həç şübhəsiz, nəzərdə tutulan radikal dəyişikliklərin reallaşdırılmasında həlledici rola malik cəmiyyətin ən qiymətli sərvəti olan insan kapitalının formalaşdırılması tələpəli vəzifə olaraq daim diqqət mərkəzinə çəkilir.

Bu mənada bütövlükdə təhsil sahəsi, xüsusilə, onun ən kütləvi tərkib hissəsi sayılan ümumi təhsil də istisna deyildir. Dövlət müstəqilliyinin bərpasından ötən illər ərzində Ulu öndər Heydər Əliyevin bilavasitə təşəbbüsü və təşkilatçılığı ilə ölkəmizin ümumi təhsil sistemində qabaqcıl dünya təcrübəsində mövcud olan mütərəqqi ideyalara uyğun islahatyönlü işlərə başlanılıb getdikcə davam etdirilməsi və nəticədə ümumi təhsilin fəlsəfəsinə novator baxışların təkamülü ilə müşayiət olunan fərqli dünyagörüşünün təşəkkülü, dövlətin təhsil siyasətinin təməl prinsipləri əsasında hüquqi normativ bazanın təkmilləşdirilməsi, təhsilin infrastrukturunun müasirləşdirilməsi, ilk dəfə olaraq ümumi təhsilin dövlət standartlarının təsdiqi, ümumi təhsilin məzmununun təhsilalanın cəmiyyətdə tələbatyönlü şəxsə çevrilməsini təmin edən didaktik prinsiplər üzərində qurulması, şagird nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsi sahəsində keyfiyyətin səmərəli idarə edilməsinə yönəlmiş təkmil mexanizmin yaradılması və digər bu kimi fundamental tədbirlər bu gün kimlərinsə hansı mövqeyə söykənməsindən və münasibətindən asılı olmayaraq, inkişafı əks etdirən reallıq mənasında qəbul edilməlidir.

“Azərbaycan Respublikasının 2022-2026-cı illərdə sosial-iqtisadi inkişaf Strategiyası”nda göstərilirdi ki, *“dövlətimizin hazırda iqtisadi, sosial, siyasi və mədəni inkişafın tarixi dönüş mərhələsini yaşadığı, insan kapitalının inkişafı və yeni keyfiyyətə transformasiyası mühitinin hədəfə alındığı”* bir dövrdə ölkənin ümumi təhsilindən gözləntilərin miqyasını təsəvvür

etmək elə də çətin deyildir¹. Bu yazıda əsas məqsəd beynəlxalq təcrübələrin tətbiqi imkanlarını sərgiləyən layihələrin həyata keçirilməsi, rəqəmsallaşdırma və süni intellektlə bağlı müxtəlif sınaqların təşviqi və başqa bu kimi həlli vacib məsələlərin daha çox gündəmdə olduğuna baxmayaraq, mülahizələrimizə görə, ümumi təhsilin keyfiyyətinə müsbət təsir göstərə biləcək digər bir sıra təşkilati-metodik və qanunverici xarakterli məsələlərin geniş pedaqoji ictimaiyyətin müzakirə obyektinə çevrilməsini diqqət mərkəzinə gətirməkdən ibarətdir. Ulu öndər Heydər Əliyevin uzaqgörən fikridir ki, *“Azərbaycan reallığına, milli xüsusiyyətlərinə uyğun hər bir müsbət təklifdən istifadə etməli, onu öz təhsil sistemimizə tətbiq etməliyik”*². Bu məqalədə sadalanan tədbirlər haqqında ətraflı şərh əvəzinə hər birinin vacibliyi barədə qısa fikir yazmaqla kifayətlənməyi düşünürük.

“Ümumi təhsil müəssisəsinin Nümunəvi Nizamnaməsi” barədə

“Ümumtəhsil məktəbinin Nümunəvi Nizamnaməsi”nin qəbulundan 14 il sonra Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti 2024-cü il 13 iyun tarixli 300 nömrəli Qərarı ilə “Dövlət və bələdiyyə tərəfindən yaradılan ümumi təhsil müəssisəsinin Nümunəvi Nizamnaməsi”ni təsdiq edib³. Həqiqətən də, əvvəlki nizamnamə ümumi təhsil müəssisələrinin əhatəsi baxımından, həm də dövlətin çağdaş dövrdəki təhsil siyasətinin prinsiplərinə uyğunluq cəhətdən tələbləri tam ödəmirdi.

Hazırda qüvvəyə minmiş Nümunəvi Nizamnamənin təsdiqində əsas məqsəd kimi dövlət və bələdiyyə tərəfindən yaradılan ümumi təhsil müəssisəsinin fəaliyyətini tənzimləmək üçün onların nizamnamələrinin hazırlanması və dövlət qeydiyyatına alınması göstərilib. Sənəddə qısa şəkildə ümumi təhsil müəssisəsinin fəaliyyət istiqamətlərinə, hüquq və vəzifələrinə, idarə olunmasına, maliyyə-təsərrüfat fəaliyyətinə aid

¹ <https://e-qanun.az/framework/50013>

² https://lib.aliyev-heritage.org/az/1948590.html?utm_source=chatgpt.com

³ <https://e-qanun.az/framework/57094>

bölmələr əksini tapıb (*fikrimizcə, bu nizamnamə sənədinin ayrıca müzakirəsinə ehtiyac duyulur, çünki onun layihə variantı rəy və mülahizə bildirmək üçün təqdim olunmayıb*).

Bununla belə, düşünürəm ki, ölkə üzrə bütün ümumi təhsil müəssisələrinin ayrı-ayrılıqda strukturu, təsnifatı, təşkili, təyinatları, məqsəd və vəzifələri, təhsil prosesinin həyata keçirilməsi, maliyyələşdirilməsi, hazırkı dövrün tələbləri nəzərə alınmaqla şagird, müəllim, valideyn və müəssisənin rəhbər, texniki-yardımcı heyətinin hüquq və vəzifələri, şagird nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsi, şagird qəbulu, şagirdlərin müəssisədən buraxılışı və onlara dövlət sənədinin verilməsi, şagirdlərin təltifi, habelə dərslərinin mərhələləri, dərslər ili ərzində müəyyən edilən tətilər, müəssisənin tədris-pedaqoji və maliyyə-təsərrüfat sənədləri və onların aparılması qaydaları və digər zəruri məsələlər əhatə olunan vahid bir hüquqi-normativ sənədin ərsəyə gətirilməsi daha faydalı olardı. Sağlamlıq imkanları məhdud uşaqların təhsil aldığı müəssisələr haqqında ayrıca nizamnamənin hazırlanması da nəzərdən keçirilə bilərdi.

Azərbaycan Respublikasında uşaq və gənclərin milli-mənəvi-əxlaqi dəyərlər ruhunda tərbiyə olunması sisteminin daha da təkmilləşdirilməsi tədbirləri haqqında dövlət proqramının qəbul edilməsi

Etiraf etmək lazımdır ki, xüsusilə son vaxtlar müəyyən qrup yeniyetmə və gənclərdə müşahidə olunan qanunvericiliyə laqeydlilik və hörmətsizlik, mərhəmətsizlik, hətta amansızlıq halları ciddi narahatlıq doğurmaqdadır. Kütləvilikdən uzaq olsa da, cəmiyyətimizdə müşahidə edilən bir sıra ikrah doğuran hadisələr, o cümlədən davamlı ailə münaqişələri, uğursuz erkən nikahlar, valideynlərin ailədən uzaqlaşması nəticəsində uşaqların himayəsiz və maddi çətinliklər içərisində qalması, uşaqların, xüsusilə də qızların təhsildən uzaqlaşdırılması, yaşı çatmayan qızların məcburən ərə verilməsi, səbatsız valideynlərin övladlarının müəyyən peşəyə yiyələnməsi barədə düşünməməsi, reytingə naminə telekanallarda uğursuz insan münasibətlərinin

ictimailəşdirilməsi, eləcə də əxlaqi dəyərlərdən uzaq verilişlərin nümayiş etdirilməsi, estrada səhnələri üçün korporativ geyim formalarının müəyyənəşdirilməməsi və digər bu kimi faktlar cəmiyyətdə mənəvi-psixoloji-pedaqoji iqlimə, uşaq və yeniyetmələrin əxlaqi durumuna son dərəcə mənfi təsir edir.

Fikrimizcə, həmin problemli məsələlər ətrafında təhsil, mədəniyyət, səhiyyə, hüquq sistemləri və KİV-lərin nümayəndələrinin, din xadimlərinin, həmçinin digər maraqlı tərəflərin rəy və mülahizələri müzakirələr vasitəsilə öyrənildikdən sonra qeyd olunan məzmununda dövlət proqramının hazırlanması üçün işçi qrupu yaradıla bilər.

Məlumdur ki, məktəbdaxili qiymətləndirmə növü kimi diaqnostik qiymətləndirmə təlim prosesində keyfiyyətin təmin olunmasında ciddi əhəmiyyətə malikdir. Xüsusilə, məktəbəhazırlıq təhsilindən sonra birinci siniflərə qəbul edilmiş uşaqların psixoloji-fizioloji dayanıqlığının, maraq dairəsinin, fərdi xüsusiyyətlərinin aşkara çıxarılması məqsədilə onların ilkin diaqnostik qiymətləndirmədən keçirilməsi ən vacib pedaqoji prosedurlardan sayılır. Bununla belə, etiraf edilməlidir ki, bu iş məktəblərimizdə lazımi səviyyədə aparılmır. Ona görə də diaqnostik qiymətləndirmənin təşkili qaydaları haqqında təkmil metodik təlimatın hazırlanmasına, bu sahədə müəllimlərin səriştəliliyini artırmaq üçün qısamüddətli təlim kurslarının təşkilinə ehtiyac duyulur. Siniflərin sayı nəzərə alınmaqla (məsələn, 10-dan yuxarı) məktəblərin bilavasitə ibtidai təhsil səviyyəsinə ayrıca psixoloq ştatının ayrılması, ibtidai siniflərdə ev tapşırıqlarının ləğvi və şagird nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsinin bal şkalası üzrə aparılması ənənəsinin aradan qaldırılması məqsədilə bu sahədə inkişaf etmiş ölkələrin (Finlandiya, Yaponiya, Cənubi Koreya və s.) təcrübəsini öyrənməklə ibtidai siniflər üçün müasir qiymətləndirmə siyasətinin hazırlanıb həyata keçirilməsi barədə təkliflərin məqsəduyğunluğu da müzakirə mövzusu ola bilər (*Ancaq, çox təəssüf ki, biz hələ də şagirdləri təkrar sinifdə saxlamaq kimi ziyanlı təcrübədən əl çəkməmişik*).

Vaxtilə Təhsil Nazirliyinə ünvanlanmış bir təklifə görə, ümumtəhsil məktəblərinin II-IV

siniflərində lazımi səviyyədə maddi-tədris baza və müvafiq kadr heyəti olmadığı halda, fakültativ saatlar hesabına “Şahmat” kursu tədris edilməyə başlandı. Halbuki əksər rayon və şəhərlərimizdə şahmata həvəs göstərən, bu idman növü üzrə istedadlı uşaqların inkişafı üçün hərtərəfli şərait mövcuddur. Bununla əlaqədar, hesab edirik ki, formal səciyyə daşıyan həmin kursun tədrisinin dayandırılması, ayrılan saatların STEAM təhsil yanaşmasında təmsil olunan incəsənət və texnolojiyönlü fənlərin məzmununun genişləndirilməsi və təkmilləşdirilməsinə istiqamətləndirilməsi daha məqsədəuyğundur.

Fikrimizcə, həmin siniflərdə tədris dilləri üçün nəzərdə tutulmuş həftəlik saatların miqdarına da müvafiq kurikulum tələbləri ilə müqayisədə baxılıb yekdil rəyə gəlmək də mümkündür. Eyni zamanda hazırda əksər fəaliyyət sahələrində ingilis dili üzrə nitq bacarıqlarına ciddi diqqət yetirildiyindən şagirdlərin daha səmərəli mənimsəmələri üçün ümumtəhsil məktəblərində bu dilin seçmə xarici dil siyahısından çıxarılıb tədris planına müstəqil fənn kimi daxil edilməsi faydalı olardı.

Məlum olduğu kimi, diferensiallaşdırma, diferensial yanaşma təhsil sahəsində dövlət siyasətinin əsas prinsiplərindən hesab edilir. Təbii ki, əsl həqiqətin üzə çıxarılmasında müqayisəetmə və təsnif olunma nəticə etibarilə obyektiv dəyərləndirmə aparılmasında mühüm rol oynayır. Bu mənada ibtidai təhsil səviyyəsindən sonra meyil-maraqları, təfəkkür istiqamətləri (humanitar, texniki-riyazi) nəzərə alınmaqla şagirdlərin müvafiq tədris planları tətbiq olunan ayrı-ayrı beşinci siniflərdə komplektləşdirilməsi və beləliklə də ilkin təmayülləşmənin həyata keçirilməsi, düşünürük ki, uşaqların aldıqları təhsildən məmnunluq hissi keçirmələrində, inkişaflarının düzgün istiqamətə yönəldilməsində ciddi əhəmiyyətə malikdir.

Bununla bərabər, ibtidai təhsilin yekununda müəllimlər tərəfindən hər bir uşaq üçün onun səciyyəvi xüsusiyyətləri, meyil-maraqları, təhsilə münasibətləri, davranışları və digər xarakterik cəhətləri əks olunan pedaqoji-psixoloji rəy hazırlanması həm təmayül istiqamətinin optimal müəyyənləşdirilməsi, eləcə də icbari ümumi orta təhsil səviyyəsində çalışan fənn

müəllimlərinin onlara yaxından bələdliyi baxımından xeyli əhəmiyyət kəsb edərdi.

İcbari ümumi orta və tam orta təhsil səviyyələri üzrə məsələlər

Təhsilə aid qanunvericilik sənədlərində icbarilik ümumi orta təhsilə (V-IX siniflər) aid edilib. Bu zaman belə bir sual meydana çıxa bilər. Bəs, məktəbəhazırlıq təhsili və ibtidai təhsil?! Axı bunlar da ümumi təhsilin səviyyələri hesab olunur, onlardan yan keçərək yalnız V-IX sinifləri icbari adlandırmaq nə dərəcədə məntiqlidir? Müəyyən bir boşluq hiss edilmirmi? Fikrimizcə, qanunvericilikdə bu cür ifadə edilməsi daha məqsədəuyğundur: *“Ümumi təhsilin məktəbəhazırlıq, ibtidai təhsil və ümumi orta təhsil səviyyələri icbaridir”*. Hər səviyyə üçün yaş həddi və sinif əhatəsini direktiv sənədlərdə göstərmək bəlkə də düzgün olmazdı, çünki onlar zamana və tələbata görə dəyişə bilər.

Ümummilli liderimiz, Ulu öndər Heydər Əliyevin konseptual fikridir ki, *“...təhsil sisteminə indiyə qədər əldə edilmiş müsbət təcrübə saxlanmalı, inkişaf etdirilməli və müasirləşdirilməlidir”*⁴. Bu ideyanı əsas tutaraq belə bir təklif irəli sürmək istərdik ki, “Təhsil haqqında” ölkə Qanunundan (30.6-cı bənd) yaradıcı yararlanmaqla ümumtəhsil məktəblərində şagirdlərin milli-mənəvi, ictimai-ideoloji tərbiyəsində müsbət rol oynaya biləcək “Şagird birlikləri” təsis edilsin⁵. Hesab edirik ki, strukturu və fəaliyyəti müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən rəsmi sənədlərlə müəyyən olunan belə “Birliklər” çərçivəsində düşünülmüş, məqsədyönlü tədbirlərin keçirilməsi, heç şübhəsiz, şagirdlərin dünyagörüşlərinin genişlənməsi, ictimai fəallığının güclənməsi, onlarda azərbaycançılıq məfkurəsi və vətəndaşlıq mövqeyinin təşəkkülü, əməkdaşlıq, məsuliyyət və cavabdehlik hisslərinin, təşkilatçılıq və idarəetmə bacarıqlarının formalaşması istiqamətində faydalı rol oynaya bilər.

⁴ https://lib.aliyev-heritage.org/az/1948590.html?utm_source=chatgpt.com

⁵ <https://e-qanun.az/framework/18343>

Unudulmuş səmərəli bir təşkilati prosedurun bərpası imkanlarına da toxunmaq istərdik. Əvvəllər yeni dərs ili ərəfəsində maraqlı tərəflərin iştirakı ilə ümumi təhsil sahəsində qarşıda duran çağırış və hədəflərin ictimaiyyətə açıqlanmasını nəzərdə tutan rəhbər təhsil işçilərinin Respublika konfransının; konfransda irəli sürülən məsələlər və onların reallaşdırılması barədə yerli təhsil orqanlarının vəzifələrinin müəyyənləşdirilməsinə xidmət edən rayon (şəhər) müşavirələrinin; eləcə də məktəblərdə yeni dərs ili üçün qarşıya qoyulmuş tapşırıqların icra yollarının müzakirə olunduğu ilk pedaqoji şura iclaslarının keçirilməsi və beləliklə də görülməli işlərin məntiqi ardıcılıqla “yuxarıdan aşağıya” prinsipi ilə ötürülməsi ümumi təhsil sahəsində fəaliyyətlərin nəticəyönlü qurulması, keyfiyyətlə idarə edilməsi və bir-birini tamamlamasında, inkişafyönlü planlaşdırmanın və hesabatlılığın təmin olunmasında, tapşırılmış işlərə görə məsuliyyətin tənzimlənməsində, həmçinin qurultaylararası illərdə qazanılmış nailiyyətlərin, habelə buraxılan nöqsan və çatışmazlıqların təhlili və ümumiləşdirilməsində, nəticə etibarilə yeni “yol xəritəsi”nin hazırlanmasında bu gün də ciddi əhəmiyyət kəsb edirdi.

Bildiyimiz kimi, hazırda ümumi təhsil sahəsi ilə bağlı narahatlıq doğuran məsələlərdən biri repetitorluq problemi ilə bağlıdır. İddia olunur ki, xüsusilə X-XI sinif şagirdləri dərsləri buraxaraq fərdi məşğələlərə üz tuturlar; məzunların ali məktəblərə qəbulunda orta məktəb müəllimlərinin rolu minimum səviyyədədir və s. Əlbəttə, bu deyilənlər reallığı tam əks etdirməsə də, etiraf olunmalıdır ki, həmin mövqə cəmiyyətdə dərin kök atıb. Hətta artıq ibtidai sinif şagirdlərinin də repetitor xidmətinə cəlb edilmələri haqda söz-söhbətlər dolışmaqdadır. Şübhəsiz, bütün bunlar ümumi təhsil məktəblərinin, müəllimlərin imicinə, nüfuzuna mənfi təsir göstərən amillər kimi qiymətləndirilir və vəziyyətdən çıxış yolları axtarılmalıdır.

Düşünürük ki, “Ümumi təhsil haqqında” ölkə Qanununun 13.25-ci bəndinə istinad etməklə icbari ümumi təhsil səviyyəsini yüksək qiymətlərlə bitirən şagirdlərin tam orta təhsilini vaxtilə təhsil sistemində mövcud olmuş qiyabi

təhsil formasına yaxın sərbəst (eksternat) təhsil formasında təşkil etmək mümkündür⁶. Əlbəttə, həmin prosesin təşkili istiqamətlərini (məqsəd və vəzifələr, şagirdlərin qeydiyyatı, onlara summativlərin tətbiqi, XI sinfə keçid qaydası, şagirdlərin buraxılışı, imtahanlarda iştirakı, dövlət sənədi almaları, təltif edilməsi və s.) bu yazıda ətraflı təsvir etməyin xeyli vaxt aparaçağını nəzərə alaraq, onu deməklə kifayətlənmək istərdik ki, təklif müzakirə olunduğu halda, onun həyata keçirilməsi parametrləri müəyyənləşdirilən normativ-hüquqi sənədin hazırlanması üzrə lazımi iş aparıla bilər.

Düşündürücü suallardan biri də budur: DİM tərəfindən yekun attestasiya mənasında həyata keçirilən buraxılış imtahanları həqiqətən vacibdirmi? Məsələ bundadır ki, uzun müddədən bəri şagird nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsində məktəbdaxili qiymətləndirmənin bir növü olan summativ qiymətləndirmədən geniş istifadə edilir⁷. Əgər mövcud qaydalara görə, kiçik summativ qiymətləndirmə II-XI siniflərdə bütün fənlər üzrə hər yarımildə fənlərə ayrılan həftəlik tədris saatlarının miqdarından asılı olaraq, 3 (üç) dəfədən az, 6 (altı) dəfədən çox olmamaqla, böyük summativlər isə bilavasitə IV, IX, XI siniflərdə bütün fənlərdən təşkil edilsə, bu zaman məktəb üzrə bu qədər qiymətləndirmələrin nəticəsi olaraq hər şagirdin hansı qiymətə layiq olduğu bilinəndən sonra mərkəzləşdirilmiş qaydada yalnız 3 (üç) fənn üzrə əlavə bir yekun qiymətləndirmənin aparılmasına nə ehtiyac vardır?! Bu, vaxt aparmaq, şagirdləri psixoloji təsir altında saxlamaq demək deyilmi? Halbuki illik qiymətlər əsasında onlara təhsil sənədlərinin verilməsi daha münasib hesab edilməlidir. Təhsillərinin bəhrəsini ifadə edən həmin sənədlərdən məzunların necə yararlanacağı isə onların öz ixtiyarındadır.

Yeri gəlmişkən, diqqət etdikdə fərqlənmə və xüsusi nümunəli attestatlara rəğmən, adi attestatlarla bağlı düşündürücü bir hal meydana çıxır: həmin növ attestatlardakı orta qiymət balı nəzərə alınmadan hamıya eyni dəyər kəsb edən vahid nümunəli attestat verilir, yəni orta

⁶ <https://e-qanun.az/framework/42543>

⁷ <https://e-qanun.az/framework/16061>

balın “3”, “3,5”, “4”, yaxud “4,5” olmasına fərq qoyulmur. Ona görə də həmin təhsil sənədlərinin müəyyən edilmiş qaydada dərəcələnməsi və müvafiq dərəcə təsnifatı baxımından ondan istifadə hüququnun müəyyənləşdirilməsi ədalətli olardı.

Digər bir məsələ müəllimlik ixtisasının test üsulu ilə qəbulunun məqsədmüvafiq olub-olmaması ilə əlaqədardır. Əlbəttə, zamanına görə ali təhsil müəssisələrinə testlə qəbul obyektivliyin gözlənilməsi baxımından mütərəqqi hadisə idi və bu gün də ictimaiyyət tərəfindən müsbət dəyərləndirilir.

Bununla belə, dərindən yanaşıldıqda müəllimlik ixtisasına testlə qəbulun xeyrindən çox fəsadları mövcuddur. Etiraf edək ki, bu peşəni sevmədən pedaqoji sahəyə üz tutanlar, başqa bir ixtisası seçdiyi halda, balı çatışmadığından müəllimliyə yönəldilənlər barədə xeyli məlumatlar vardır. Həm də nəzərə alınmalıdır ki, testlər abituriyentin yalnız nəzəri səviyyəsini müəyyən edir, halbuki onun nitq qabiliyyəti, yazı savadı, psixoloji və fizioloji vəziyyəti, xarakteristikliyi, dünyagörüşü, davranışı, dialoq mədəniyyəti müəllimlik peşəsi üçün xüsusi diqqət tələb edən keyfiyyətlərdir. Belə olan halda, fikrimizcə, müəyyən olunmuş qaydalar çərçivəsində təşkil edilən qəbul komissiyaları abituriyentlərlə bilavasitə təmas şəraitində nəzəri hazırlıqları ilə yanaşı, onların həmin xüsusiyyətlərini də diqqətdən keçirdikdən sonra müvafiq qərar qəbul edə bilər.

Həm də, məqamı gəlmişkən, pedaqoji kadrlara tələbatı nəzərə alaraq, qəbul prosesinin region məktəblərinin ehtiyaclarına nəzərən aparılması mexanizminin hazırlanıb tətbiq edilməsi bu sahədə mövcud problemlərin həllinə xeyli kömək etmiş olar. Bunun üçün ayrı-ayrı regionlarda fənn müəllimlərinin çatışmazlığı əvvəlcədən öyrənilməli, perspektiv planlaşdırmalar aparılmalıdır. Eyni zamanda pedaqoji təhsili başa vurduqdan sonra ərazi üzrə müvafiq məktəblərdə işləmək şərtilə zəruri ixtisaslara müsabiqədənkənar məqsədli qəbulun həyata keçirilməsi də təşviq edilməli müzakirə mövzudur.

Ümumtəhsil məktəbləri üçün dərslik hazırlığının təhsilin məzmunu, təlim standartlarının

məqsəd və mahiyyəti, həmin standartların dərsliklərdə reallaşdırılması barədə əksər hallarda fərqli və yanlış təsəvvürlərə malik müəllif qruplarının cəmləşdiyi nəşriyyatların inhisarından azad edilməsi, fikrimizcə, ümdə məsələlər sırasına daxildir. Bugünkü dərsliklərlə bağlı kəskin narazılıqların mövcud olması hər kəsə məlumdur. Ona görə də beynəlxalq təcrübədən asılı olmayaraq, ölkəmizdə dərslik yaradıcılığının bilavasitə dövlətin nəzarətinə alınması və fəaliyyətləri daim diqqət mərkəzində saxlanmaqla ən təcrübəli peşəkar mütəxəssislərdən (pedaqoq-alim, metodist, müəllim) ibarət ayrı-ayrı fənlər üzrə variativ dərsliklər hazırlayan müəllif qruplarının təşkil edilməsi, həmin qruplara həm də psixoloqların və tibb mütəxəssislərinin salınması zərurət olaraq meydana çıxır.

Bunlardan əlavə, ümumtəhsil məktəblərində dövrə görə ehtiyacı nəzərə alaraq, “Mənəviyyat”, “Ailə həyatının etika və psixologiyası” fənlərinin tədrisə daxil edilməsi, həmçinin “Azərbaycan tarixi”nə əlavə vəsait kimi şagirdlərin Vətənlə bağlı təsəvvürlərinin, dünyagörüşlərinin genişlənməsinə istiqamətlənmiş ölkəmizin rayon və şəhərləri haqqında ümdə məlumatları əks etdirən kitabçanın hazırlanmasını da nəzərdən keçirmək olar.

Həç kimə sirr deyil ki, müəllimlərin elmi-nəzəri səviyyəsinin, metodik hazırlığının müasir tələblərə cavab verməsi, şagirdlərlə iş prosesinə pedaqoji-psixoloji cəhətdən hazır olması təhsil sahəsində ən tələpəli məsələ hesab edilir. Müəllimlik peşəsinə layiq pedaqoji kadrların ərşəyə gətirilməsinin məsuliyyəti pedaqoji ali təhsil müəssisələrinin üzərinə düşsə də, nəzərə alaq ki, diplom ixtisasın ifadəsidir, peşəkarlığın göstəricisi deyildir. Onların bu sahədə yetkinləşməsi, gələcək inkişafı üçün isə müxtəlif imkanlar mövcuddur. Məhz onlardan səmərəli bəhrələnmə, özünütəhsil yolu ilə təkmilləşmə, mütərəqqi təcrübələrdən bacarıqla istifadə müəllimi əsl mənada peşəkarlar cərgəsinə çıxara bilər. Eyni zamanda müəllimlərin fəaliyyətinə müxtəlif nəzarət mexanizmlərinin mövcudluğu da təbii qəbul olunmalıdır. Hazırda mərkəzləşdirilmiş qaydada aparılan serti-fikasiyadan başqa mötəbər hesab edilən digər

bir mexanizm olmadığı üçün bununla kifayətlənmək məcburiyyətindəyik, hərçənd ki, nəticələrdən xeyli narazılıqlar da vardır. Əlbəttə, sertifikatıya prosesini pisləyənlər yanlış mövqeli şəxslərdir, çünki uşaqların əmanət edildiyi müəllimlərin hazırlıq səviyyəsinin araşdırılması və müvafiq obyektiv qərarların qəbulu milli əhəmiyyətə malik məsələdir. Lakin bu da etiraf edilməlidir ki, hansı səviyyədə təşkilindən asılı olmayaraq, müxtəlif istiqamətli 30-40 nəzəri sualla müəllimin peşəkarlıq keyfiyyətini tam üzə çıxarmaq qeyri-mümkündür. Çünki müəllimin nəyə qadir olduğu sinifdə, bilavasitə təlim prosesində müəyyən edilə bilər. Pedaqoji sahədə qiymətləndirmə uzunmüddətli müşahidələrin nəticələrinə əsaslanmalıdır. Müqayisə üçün deyək ki, müəllimliyə yeni başlayan, azstajlı müəllimləri hər hansı bir təltifə təqdim etmək heç təsəvvürə belə gəlməz.

Fikrimizcə, sertifikatıyanın təşkilati məsələləri ilə müvafiq təlimat əsasında bilavasitə regional təhsil idarələrinin məşğul olması daha məqsədəuyğundur. Müəllimlərin sertifikatıyadan (dəyərləndirmə prosesindən) keçib-keçməmələri isə məktəb rəhbərliyinin uzunmüddətli müşahidələrini əks etdirən əsaslandırılmış xüsusi formada tərtib olunan yazılı rəyə görə müəyyən edilməlidir. Bununla əlaqədar həmçinin valideynlər arasında rəy sorğusu da keçirilməli, yerli ictimaiyyət arasında konkret müəllim haqda fikirlər, şagirdlərinin təlim nəticələri, digər nailiyyətləri nəzərə alınmalıdır. Bununla belə, onu da vacib amil kimi diqqətdə saxlamaq lazımdır ki, sertifikatıyanın həmin istiqamətdə həyata keçirilməsi məktəblərdə peşəkar səviyyəli, idarəetmə məsələlərinə bələd olan, tələbkar və obyektiv mövqeli rəhbər heyətin, sağlam mənəvi-psixoloji iqlimin mövcudluğundan bilavasitə asılıdır, əks təqdirdə proses formallıqla nəticələnmə bilər. Belə düşünmək olar ki, müəllimlərin sertifikatıyasından əvvəl məktəb rəhbərlərinin, məktəbin fəaliyyətinin mövcud qanunvericilik tələblərinə uyğun gəlmədiyini sertifikatlaşdırmaq lazımdır.

Yeri gəlmişkən, müasir tələblərə cavab verən tədris proqramları, praktik tədbirlər tətbiq olunmaqla məktəblər üçün məqsədli şəkildə rəhbər kadrlar (direktor, direktor müavirləri)

hazırlayan illik əyani-qiyabi kursların təşkili, pedaqoji ali məktəblərin tələbələrinə həm də idarəetmə məsələlərinə dair zəruri bilgilərin aşılınması da əhəmiyyətli hesab edilir.

Yəqin, həmkarlarımız da razılaşar ki, informasiya bolluğunun yarandığı, iqtisadi-texnoloji tərəqqinin sürətinin günbəgün artdığı, qloballaşmanın təsiri ilə təhsil sistemində mobilləşmə meyillərinin gücləndiyi, eləcə də konkret olaraq ümumi təhsilin təşkili, idarə olunması və məzmun istiqamətlərinə, şagird nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsinə, dərslük yaradıcılığına qarşı müxtəlif yanaşmaların mövcud olduğu, uşaq və yeniyetmələrin tərbiyə edilməsi sisteminin təkmilləşdirilməsi zərurəti barədə təklif və mülahizələrin irəli sürüldüyü bir dövrdə dövlət "Təhsil" telekanalının təsis edilməsinə ciddi ehtiyac duyulmaqdadır. Təsəvvür etmək çətin deyil ki, belə bir telekanal yaradıldığı halda, ümumi təhsillə bağlı maarifləndirmə tədbirlərinin, alim-pedaqoqlarla, təhsil menecerləri ilə görüşlərin, müzakirə və debatların keçirilməsi, qanunvericilik sənədlərindən irəli gələn vəzifələrin izahı, ictimai rəyin öyrənilməsi, hətta region məktəblərindən canlı reportajların təşkili üçün geniş imkanlar açıla bilər.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev ölkəmizin təhsil sisteminin ümdə hədəfləri haqqında danışarkən belə bir konseptual müddəə irəli sürüb ki, *"Bu gün qədəm qoyduğumuz informasiya cəmiyyəti və biliklərə əsaslanan yeni tipli iqtisadiyyatın formalaşması, qloballaşma çağırışları bütün dünya təhsil sistemi qarşısında yeni vəzifələr qoyur, "Təhsil əsri" adı qazanmış XXI əsr Azərbaycan təhsilinin genişlənməsini və müasirləşməsini tələb edir. Ona görə də təhsil sahəsində bu günə qədər aparığımız islahatlar daha da dərinləşdirilməlidir. Təhsil ölkəmizin ümumi inkişafına uyğun şəkildə inkişaf etməlidir və ən müasir tələblərə cavab verməlidir"*⁸.

Düşünürük ki, dövlət rəhbərimizin təhsil sahəsində bugünüməzə və yaxın gələcəyə ünvanlanmış proqram səciyyəli bu mötəbər

⁸ https://azertag.az/xeber/AZARBAYCAN_MUALLIMLARININ_XIII_QURULTAYININ_ISTIRAKCHILARINA-419036

fikrinin işığında sərgilənən vəzifələrin reallaşdırılması istiqamətində hər bir təhsil işçisi öz töhfəsini verməli, işə yaradıcı və təşəbbüskarlıqla yanaşmalı, ümumi təhsilin keyfiyyətinin təmin edilməsində müsbət rol oynaya biləcək rəy və mülahizələrini, təkliflərini açıq şəkildə bildirməli, bütün bu məsələlərlə bağlı müzakirələrdə fəal iştirak edib öz mövqeyini əsaslandırmalıdır. Çünki əsl həqiqət fikir mübadilələrinin nəticəsi olaraq meydana çıxır.

Nəticə

Pedaqoji problemlərlə, təhsil prosesi ilə bağlı zəruri məsələlərin müzakirələrinin təşkili, maraqlı tərəflərin həmin tədbirlərdə fəal iştirakının təmin edilməsi təhsil sahəsinin inkişafında mütərəqqi həlqlərdən biri hesab olunur. Sadəcə, diqqət yetirilməlidir ki, istər keçmiş dövrdə istifadə edilib hazırda unudulan, həmçinin bu günümüzdə göz qabağında olsa da, laqeyd, etinasız münasibət bəslənilən hansı təcrübədən istifadə etməklə, hansı dəyişikliyi həyata keçirməklə müsbət nəticələr əldə etmək mümkün ola bilər?! Bu məsələnin reallaşdırılmasında bilavasitə təhsil məsələləri ilə məşğul olan alim-pedaqoqların, rəhbər kadrların, müəllim və metodik xidmət işçilərinin, hətta valideynlərin də maraqlı tərəf kimi çıxış etmələri məqsədəuyğundur. Pedaqoji aspektdə keçirilən belə müzakirələr hər bir pedaqoji kollektivdə yaradıcı və təşəbbüskar iş əzminin yaranmasına səbəb olmaqla təlim-tərbiyə prosesinin innovativ ideyalar əsasında qurulmasına, təlim texnologiyalarının təkmilləşdirilməsinə, səmərəli pedaqoji təcrübələrin təşviqinə necə müsbət təsir göstərəcəyini sübuta yetirməyə ehtiyac yoxdur. Təhsillə bağlı məsələlərin müzakirəsi sistemli xarakter daşımalı, məqamına görə stimullaşdırılmalı, hətta layihə çərçivəsində reallaşdırılması imkanları da nəzərdən keçirilməlidir. Həmçinin ayrı-ayrı ümumi təhsil müəssisəsinin, yaxud konkret bir təhsil işçisinin fəaliyyəti dəyərləndirilərkən onun belə müzakirələrdə davamlı iştirakı, təkliflərlə çıxış etməsi üstün cəhət olaraq diqqətdə saxlanılmalıdır.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

- ¹ Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2024-cü il 13 iyun tarixli, 300 nömrəli Qərarı ilə təsdiq edilmiş "Dövlət və bələdiyyə tərəfindən yaradılan ümumi təhsil müəssisəsinin Nümunəvi Nizamnaməsi".
<https://e-qanun.az/framework/57094>
- ² Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 19 iyun 2009-cu il tarixli, 833-IIIQ nömrəli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş "Təhsil haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu.
<https://e-qanun.az/framework/18343>
- ³ Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 29 mart 2019-cu il 1532-VQ nömrəli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş "Ümumi təhsil haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu.
<https://e-qanun.az/framework/42543>
- ⁴ Azərbaycan Respublikasının 2022–2026-cı illərdə sosial-iqtisadi inkişaf Strategiyası // Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 22 iyul 2022-ci il tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilib.
<https://e-qanun.az/framework/50013>
- ⁵ Azərbaycan Respublikasının ümumi təhsil sistemində Qiymətləndirmə Konsepsiyası. // Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 13 yanvar 2009-cu il tarixli, 09 nömrəli qərarı ilə təsdiq edilib.
<https://e-qanun.az/framework/16061>
- ⁶ H.Ə.Əliyev. Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevin yanında Azərbaycan Respublikasında təhsil sahəsində islahatlar üzrə dövlət komissiyasının iclasında Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevin giriş və yekun sözü. Bakı şəhəri, 17 mart 1999-cu il. https://lib.aliyev-heritage.org/az/1948590.html?utm_source=chatgpt.com
- ⁷ İ.H.Əliyev. AZƏRBAYCAN MÜƏLLİMLƏRİNİN XIII QURULTAYININ İŞTİRAKÇILARINA TƏBRİK NİTQİ. Bakı şəhəri, 22 sentyabr 2008-ci il. https://azertag.az/xeber/AZARBAYCAN_MUALLIMLARININ_XIII_QURULTAYININ_ISTIRAKCHILARINA-419036